

Евгениј П. НАУМОВ (Москва)

ЗАПИСИ ЗА РУСКАТА ПОМОШ НА СРПСКИТЕ ВОСТАНИЦИ ВО 1804—1813 ГОДИНА*

Во врска со 175-годишнината од Првото српско востание против османлиското ропство (1804—1813) веќе излегоа од печат одделни монографии, научно-популарни публикации, изда нија со изворна граѓа и повторни изданија на трудови, посве тени на овој важен период во ослободителната борба на срп скиот народ¹⁾. Меѓу публикациите посебно место зазема фун даменталното советско-југословенско издание, со кое во научен обрт влегуваат многубројни материјали од архивите на СССР за историјата на руско-српските односи во 1804—1807 г.²⁾, меѓу тоа публикуваните извори во СФРЈ и СССР за историјата на Првото српско востание, не го исцрпуваат широкиот круг из ворници од тоа време сочувани до наши дни и притоа мошне драгоцени и разновидни по својот карактер.

Во советските и југословенските архиви постојат сеуште непознати или пак меѓу научниците недоволно познати сведо штва, кои претставуваат голем интерес не само за изучување текот на Првото српско востание, туку и за продирање со сета длабина на сликата за руско-српските врски во XIX век³⁾. Според наше мислење мошне оправдано е, за овој случај, да посве

* Преземено од книгата „Балканские народы и европейские прави тельства в XVIII — начале XX в., Москва 1982, с. 38—53.

¹⁾ Ђорђевић М. Р. Србија у устанку 1804—1813. Београд, 1979; Ар сенијевић-Баталака Л. Историја српског устанка. 2 изд. Београд, 1979, кн. I—II; Поповић Ј. Ст. Кнез Јанко из Коњске и дахија Аганлија. — Глас Српске Академије наука и уметности, 1979, CCCXIV, од. јез. и књиж., кн. 10; Први српски устанак: Приручник за предавања. Београд, 1979.

²⁾ Первое сербское восстание и Россия (1804—1807). М. 1980.

³⁾ Грачев В. П. История Первого сербского восстания 1804—1813 гг. в собрании Богишича. — Вокн.: центральная и Юго-Восточная Ев ропа в ново время. М., 1974; Наумов Е. П. Из истории русско-сербских культурных связей 40—60-х годов XIX в. — Во кн.: Формирование на циональных культур в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1977.

тима внимание на формата на руско-српската научна соработка во почетокот на 40-те години од минатиот век, чиј резултат беше и собирањето материјали за историјата на Првото српско востание, а посебно за воената помош во 1806—1812 г., како и на делумното објавување на некои од тие документи⁴⁾.

Го имаме предвид собирањето сведоштва во 1841 г. во Српското кнежевство за историјата на Првото востание, посебно за турско-српското воено пријателство од тоа време, кое се изведуваше согласно обраќањето на Руската академија на науките. Целта на ваквото собирање во подготовка на А. Н. Михајловски-Данилевскиј, беше да се прошири фактографијата за подробно опишување на руско-турската војна 1806—1812 г.

Сведоштвата на очевидците и учесниците во Првото српско востание, на учесниците во заедничките воени акции на српските одреди и руските воени единици против вооружените сили на Портата се собираа преку записи и нивни спомени⁵⁾.

За собирањето мемоарски материјал во Србија во 1841 г. досега повеќе пати се укажувало во литературата⁶⁾, меѓутоа овие сведоштва години на ред остануваа непубликувани. Дури неодамна дел од записите за руско-српските заеднички воени дејствија и за помошта од Русија на српските востаници беа објавени⁷⁾, но овие материјали (на пр. во публикациите на Б. Перунички⁸⁾) не се проследени со соодветни научни коментари и архивски легенди, а во пропратните авторски објаснувања напати се среќаваат грешки (во прикажувањето на презимињата и сл.)⁸⁾. Нема сомнение дека полното издание (на пр. во форма на посебен зборник) на сите зачувани записи, собрани во 1841 г. е неодољна задача, зашто овие сведоштва на современите и очевидците, на одделни учесници во борбата за ослободување на Србија од османлиското ропство претставуваат голем интерес за истражувачите на оваа проблематика.

За оценка на важноста на записите потребно е да се земе предвид важниот факт, дека мноштво оригинални документи од тоа време не се зачувани, па затоа за некои настани во Првото српско востание можеме да судиме само врз основа соопштеноста на мемоаристите и на првите српски историографи (В.

⁴⁾ На пример: Михайловский-Данилевский А. И. Описание турецкой войны в царствование императора Александра с. 1806 по 1812 г. СПб., 1843, ч. 1—3.

⁵⁾ Наумов Е. П. Из истории..., с. 327—328.

⁶⁾ Арсенијевић-Баталака Л. Историја српског устанка. Београд, 1899, део 2, с. 854; Перовић Р. Прилози за историју Првог српског устанка: Необјављена грађа. Београд 1954, с. 21.

⁷⁾ Перунички Б. Град Ваљево и његово управно подручје 1815—1915. Ваљево, 1973, с. 15—47; Град Светозарево 1806—1915. Београд, 1975, с. 19—111.

⁸⁾ Перунички Б. Град Светозарево. ..., с. 17.

Караџиќ, М. Ненадовиќ, С. Милутиновиќ-Сарајлија, Л. Арсенијевиќ-Баталака), а исто така на современите и учесниците во борбата за ослободување на Србија во почетокот на XIX век. Меѓу записите и „описите“, сочинети во Српското кнежевство во 1841 г. посебно се истакнуваат со својата опстојност спомените на командирот и содеец на Караѓорѓе — неговиот „буљук-баша“ П. Јокиќ⁹⁾, Чолак—Анти Симоновиќ¹⁰⁾, Ѓорѓи Милутиновиќ-Црногорец¹¹⁾ и др.

Запознавањето со материјалите од записите овозможува да се прецизира заклучокот на српскиот историчар С. Новаковиќ кому, по сè изгледа, тогаш не му биле познати овие сведоштва. Меѓу другото, Новаковиќ смета дека собирањето сведоштва за историјата на Првото востание се развило во Србија дури по соборувањето на династијата Обреновиќи (1842) од страна на уставобранителите, како резултат на заложбите на тогаш создаденото Друштво за српска книжевност во Српското кнежевство, а посебно на настојувањата на И. Стојановиќ, М. Миличевиќ и др.¹²⁾ Всушност, собирањето на сведоштвата започнало по барање на Руската Академија од чиновниците на кнезот Михајло Обреновиќ.

Уште повеќе, како што успеавме да утврдиме, во составувањето на записите за руската помош на српските востаници земале учество и некои српски емигранти, кои влегувале во редот на современите и учесниците во Првото српско востание. Збор е за двајца политички изгнаници (во г. Видин), двајца приврзаници на уставобранителската „партија“, т.е. за двајцата противници на режимот на Михајло Обреновиќ — Илија Чарапиќ и Сима Милутиновиќ-Сарајлија¹³⁾. Зачувани се не само нивните оригинални описи на воените акции на руските единици во Србија (во периодот на војната 1806—1812 г.)¹⁴⁾, туку и пропратното писмо на авторите од 19 август 1841 г. до Руската академија на науките¹⁵⁾.

Овој запис за руската воена помош на српските востаници заслужува внимание и поради тоа, што презимињата на неговите автори, широко познати меѓу нивните сонародници и современици, повеќекратно се среќаваат и во научната литература.

⁹⁾ Перуничкић Б. Град Ваљево..., с. 16—27; ср. Исто така: Перовић Р. Прилози... с. 18—19, 76 и сл.

¹⁰⁾ Перуничкић Б. Град Светозарево..., с. 68—78; ср.: Перовић Р. Прилози..., с. 87—89.

¹¹⁾ Перуничкић Б. Град Светозарево..., с. 103—111.

¹²⁾ Новаковић С. Устанак на дахије. Београд, 1954, с. 36—37.

¹³⁾ См.: Страњаковић Д. Вучићева буна 1842 г. Београд, 1936, с. 37.

¹⁴⁾ ЦГВИА, ф. ВУА д. 2887, л. 9—20. Зачуван е исто така буквалниот превод на овој запис: ЦГИА, ф. 67 3, оп. 1, д. 316. л. 14—26.

¹⁵⁾ ЦГВИА ф. ВРА, д. 2887, л. 21—22. В ЦГИА се чува друга варијанта од писмото, веројатно, негов буквален превод: ф. 673, оп. 1, д. 316, л. 27—28.

тура. Посебно виден и колоритен бил во тоа време популарниот поет, политички деец „историограф“ на Второто српско востание (1815 г.), драматургот и издавачот на српските народни песни Сима Милутиновиќ-Сарајлија (1791—1847 г.)¹⁶). Интересно е, што во записот и во писмото до Руската академија на науките Милутиновиќ настојува посебно да ја нагласи својата улога во политичкиот и културниот живот на Српското кнежевство, потпишувајќи го записот со својата пранешна официјална титула: „директор на народните училишта на Кнежевството Србија и писател“. Негов коавтор бил бившиот „управник на главниот град на Кнежевството Србија, војвода“ И. Чарапиќ, кој потекнува од семејството Чарапиќи кои се прославувалаат во српската историја во почетокот на XIX-иот век. Како што е познато, Марко Чарапиќ загинал за време настаните, познати во српската историја како „сеча на српските кнезови“ од страна на јаничарите во 1804 г.; херојот од Првото востание Васа Чарапиќ бил смртно погоден во јуришот на Белград 1806-та година, а неговите внуци од брат Марко и Георги во 1826 г. кренале востание против кнезот Милош Обреновиќ¹⁷).

Според наше мислење, главната улога при пишувањето на овој запис, по сè изгледа, му припаѓа на Сима Милутиновиќ, кој навистина се смета за „еден од првите историчари на препородените Србија и Црна Гора“ па дури од кнезот Милош добил официјална титула „историограф“. Важноста на неговото соопштение е дотолку поголема, што тој лично активно учествувал во Првото српско востание, бил писар на Правителствениот совет, се наоѓал во одредот на буљукбашата Зеко. Навистина, С. Милутиновиќ, забележува српскиот критичар И. Скерлиќ, како историчар не располагал со потребната подготовка и талент за излагање, затоа тој „не е надежен како историчар“, и потребна му е контрола¹⁸). Согледувањата на Скерлиќ треба да се имаат предвид при анализата на овој запис за заедничките руско-српски воени дејствија во периодот на Првото востание. Но тоа не ја исцрпува цврстината како изворник на записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ. Споредбата со други сведоштва на очевидци и историографи од тоа време, исто така покажува дека тие често се мошне еднострани при опишувањето на настаните, давајќи на истите совршено различно толкување, а честопати полемизираат со други автори — свои современници (на пр. Ј. Арсенијевиќ-Баталаки со В. Караџиќ)¹⁹).

¹⁶) Скерлић Ј. Историја нове српске књижевности. Београд, 1953, с. 148 и сл.

¹⁷) Вид.: Караџић В. С. Скупљени историски и етнографски списи. Београд, 1898, кн. с. 11.

¹⁸) Скерлић Ј. Историја..., с. 152—153; вид. исто с. 148.

¹⁹) Новаковић С. Устанак..., с. 50—52.

Токму на овој белег на сведоштвата на современите на Првото српско востание, собирани и запишувани во 1841 г. укажуваат во своето пропратно писмо, С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ, одбележувајќи го тенденциозното и неточно опишување на руско-српските односи во тоа време. Како што гласи нивното обраќање кон Руската академија на науките, барањето од Академијата ги навело да „се зафатат со удоволување на желбата на Академијата и да изложат сè чесно, зашто денешната Србија, за наша жалост, е зафатена со неруски дух, сосема обземена од австриски дух“²⁰). Милутиновиќ и Чарапиќ, напротив, нагласуваат дека нивниот опис на настаните од Првото српско востание е навистина сигурен и веродостоен: „Ние пак, како мештани и очевидци, и како слуги на Србија до нејзиното паѓање во 1813 г. — едниот како војвода, кој лично учествува во сите руско-српски акции (т.е. Чарапиќ — Е. Н.), а вториот како вршител на работите на бившиот Совет и набљудувач на сите бивши настани, низ чии раце, согласно укажаното звање, тие непременно поминуваа, го составивме овој запис удоволувајќи го барањето на Академијата и со тоа ја докажавме нашата љубов кон вистината, поради која сега се наоѓаме оддалечени од татковината“²¹). На крајот од своето писмо двајцата автори повторно напоменуваат дека нивниот запис навистина претставува „двојно усрдно, прецизно, совесно, верно и искрено опишување“²²).

Разгледувајќи го записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ со датум од 22 август (3 септември) 1841 г. пред сè треба да се одбележи, дека тој почнува со краток напис за причината на Првото српско востание, кој е диктиран од очигледната желба на И. Чарапиќ да ја нагласи улогата на својот роднина во настаните од почетокот на 1804 г.; загинувањето на Марко Чарапиќ се јавува како еден од поводите за востанието 1804 г. на 14 јануари, — читаме во записот, — од Белград настапија со војска четворицата дахии со намера, минувајќи низ цела Србија, да ги истребат сите кнезови и видни луѓе, кои, по нивно мислење, се спротивставувале на нивните властољубиви и противзаконски дејствија. На тој начин тие почнаа од селото Калуѓерица (вториот ден од св. Сава), усмртувајќи го кнезот, началник на најблиската и најопасната за нив нахија — Гроцка, Марко Чарапиќ, кој би можел да им го прекине патот не

²⁰) За политиката на Австрија кон Србија во почетокот на 40-те години на XIX-от век в.: Страњакловић Д. Вучићева..., стр. 144—152.

²¹) Во устите на приврзаниците на уставобранителската партија овие жалби во врска со Уставот на Српското кнежевство, кој по отстранувањето од власта на уставобранителите служел на целите на режимот на кн. Михајло Обреновиќ, заслужуваат внимание.

²²) Попов Н. А. Россия и Сербия. М., 1869, т. 2, с. 110—114 ср. исто с. 136.

само во Румелија, туку и кон Смедерево. Така тие одеа ред по ред, погубувајќи луѓе без никаков суд и распит, така што народот беше присилен да фати оружје и да се заштити себеси од ваквите насилства²³⁾.

Понатаму авторите на записите минуваат на настаните во 1805 г. на обраќањето за помош на српските востаници кон Австрија и Русија. „Во почетокот на 1805 година, јавува записот, Србите испратија делегација во Виена да ја молат Австрија за покровителство, но делегацијата беше вратена со одговор дека Австрија не може да ѝ даде на Србија никакво покровителство, како од причина на тогашните нејзини односи со Наполеон, така и поради тоа што ваквото покровителство би било спротивно на Русија, бидејќи последнава би се откажала од Србија. На тој начин, есента истата година Србите испратиле со ист крај (т.е. со иста цел. — Е. Н.) делегација во Русија, која ѝ ветила покровителство на Србија и сега, и засекогаш. На враќање на делегацијата таа ветила во најскоро време да ѝ објави војна на Портата, благовремено известувајќи го за тоа врховниот водач на Србија (т.е. Караѓорѓе, — Е. Н.) со посебно писмо; и навистина наскоро по враќањето на делегацијата во Србија бил испратен специјален курир кај Караѓорѓе од Русија со споменатото писмо и со значителна сума златници. Тоа беше првата помош на Србија од страна на Русија²⁴⁾. Ова важно известување е проследено во записот со опис за учеството во борбите на српските востаници на рускиот капетан И. Ф. Угричич-Требињски (Бег Новокрстен) испратен во Србија: „Испратениот се викаше Илија Новокрстен, коњички капетан, веднаш по предавањето на доверената порака, побара дозвола од Караѓорѓе, тргна со еден телохранител од Топола за Врачар (предградието на Белград) во логорот на српските војски и истиот ден заедно со Васо Чарапиќ стапи во борба со турците, кои беа окружени, и покажа одлична храброст... останувајќи до крајот на битката во истиот тој ден“²⁵⁾.

Многу поподробно во овие записи се зборува за руско-српските врски во 1807 г. Летото истата година, одбележуваат С. Милутиновиќ и В. Чарапиќ, „во околината на Тимок (Краински и Неготински округ) навлезе видинскиот Мула-паша со некол-

²³⁾ За оваа „сеча на кнезовите“ и другите јаничарски репресии в.; Борѓевић. Р. Србија... ст. 53—54; Новаковиќ С. Устанак... ст. 69 и сл. Достјан И. С. Борба сербскогo народа против турецкoгo ига (XV—начело XIX в). М.: 1958, стр. 156 и др.

²⁴⁾ Подетално за обраќањето на Србите кон Австрија и Русија в.: Борѓевић М. Р. Србија..., ст. 86—89, потоа ст. 110, 115—116, 119—120; Историја Југославији М. 1963 т. I ст. 312; Достя И. С. Россия и балканский вопрос. М., 1972. ст. 50—51; Первое сербское восстание..., с. 249—254.

²⁵⁾ Арсенијевић-Баталака Ј. Историја... Београд, 1898, т. 1, с. 213—214; Первое сербское восстание..., с. 254.

кумина други паши, везирот и со околу 50 илјадна војска. Српските војводи Миленко (т.е. Миленко Стојковиќ — Е. Н.) и Добринац (Петар Тодоровиќ-Добринац — Е. Н.), го дочекаа кај Штубика, село во Краина и тука му се спротивставија со помал број востаници, утврдени во ровови. Наскоро тие беа опкружени и присилени да бараат од Караѓорѓе итна помош. Вождот веднаш доаѓа со голем број војска во Пореч и оттаму праќа известување за својата положба до Русите, кои во тоа време, заемајќи ја веќе Бесарабија, Молдавија и Влашка, се приближуваат кон Дунав, кон српските граници, со намера да преминат во Србија за помош. Тукучто Караѓорѓе дошол во Малајница (помало село во близина на Штубика), кога и русите вториот ден избиле со една бригада пешадија под команда на генерал гроф Цукато и со бригада донски козаци под команда на генерал Исаев²⁶⁾.

Како што е познато, веќе утредента на 19 (31) јуни 1807 г. соединувајќи се, руските и српските војски ги разбиваат османлиските сили, што било од огромна важност за ликвидација на опасноста на востаниците од Видинска страна²⁷⁾. Во записите за заедничкиот напад на руските и српските борци се раскажува со овие зборови: „Нападот беше извршен здружено и решително, така што по големи напори успеаја славно и жестоко да ги разбијат Турците и да ја одземат од нив целата артилерија, муниција, касата и сè што Турците имаа со себе. Како последица на тоа, Краина (левото крајбрежје на Тимок) и Неготин останаа под власта на Србите“²⁸⁾.

Споредбата на овој запис со другите сочувани изворници овозможува да се одбележи погрешката во тврдењето на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ за тоа дека божем „руските генерали“, брзо пробивајќи се до Малајница „се влечеле да ги нападнаат турците“ поради што Караѓорѓе морал да ги „наговара“, гневно изјавувајќи дека „Србите имаат прека потреба себеси и своите браќа да ги бранат и спасат“ и дека тој сам ќе „удри на турците“²⁹⁾. Напротив, како што се гледа од писмото на самиот Караѓорѓе до Јаков Ненадовиќ од 21 (2 јули) 1807 год., „нашите браќа премили и предраги Московци (т.е. русите —

²⁶⁾ Руските војски под команда на генерал-мајор И. И. Исаев се приближија кон Малајница (Ист. Србија) на помош на србите вечерта на 18 јуни 1807 г. (История Югославии, т. I, ст. 316; Перовић Р. Први српски устанак: Акта и писма на српском језику. Београд, 1977, кн. I док. бр. 226, стр. 268; Первое сербское восстание... стр. 359 и сл.

²⁷⁾ Караѓорѓе во почетокот смета дека одредот на Исаев е премногу малуброен Борбевић М. Р. Србија..., ст. 214; Арсенијевић-Баталака Ј. Историја, део 1, ст. 258).

²⁸⁾ Сп.: Первое сербское восстание..., с. 377—379.

²⁹⁾ За избувливоста на Караѓорѓе в.: Благой Д. Д. Два стихотворения Пушкина о Георгии Черном. — Во кн. Славяне и Запад. М., 1975, ст. 22—23.

Е. Н.), во вторник, т.е. 18-ти овој месец, навечер дојдоа кај нас, а во среда изутрина удривме на турските ровови⁽³⁰⁾; со други зборови сета спомната „бавност“ се изразува само во тоа, што Караѓорѓе и Исаев ги разгледале позициите и ги разместиле своите единици во борбен поредок, што природно, е неопходно за успех во нападот⁽³¹⁾.

По победата на здружените руско-српски војски кај Малајница, како што се наведува во записот „Караѓорѓе се вратил, а Русите се повлекле кон Дунав, низводно од Кладово и тука се разместиле на левиот брег. Оттаму гроф (генерал Цукато — Е. Н.) испратил еден одред во заеднички напад со Србите против Кладово, меѓутоа нападот бил неуспешен; Кладово не можеле да го заземат и имало многу убиено како Срби, така и Руси, посебно Руси погинале над 400 души. Потоа со доаѓањето на зимата Русите се вратиле во Влашка во зимските логори⁽³²⁾.

Бидејќи во август 1807 година бил заклучен мир меѓу Русија и Турција, кој се распространувал и на Србија, така што, како се изнесува во записот, „Русите во Србија не се појавувале и ништо не правеле, па и Србите немале за тоа потреба против непријателот, со кој на реката Дунав не се случувало ништо, освен престрелки⁽³³⁾“.

Понатаму во записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ се одбележува дека во 1809 година Србите (бидејќи примирјето продолжило до март истата година) „предвидувајќи дека со доаѓањето на летото сите сили на Турците без пречки ќе се свртат против Србија, со цел да ги измаат Турците презеле напади во сите четири страни надвор од границите на Србија и насекаде со успех⁽³⁴⁾“. Само близу Ниса (Ниш — Е. Н.) кај селото Каменица беше разбиен војводата Милое, и оттаму малу—помалу Турците дојдоа до устието на Морава со голем број војска и кај селото Петка, на брегот на Дунав основале свој логор⁽³⁵⁾.

Тешката положба на српските востаници, како што е познато, се влошувала и од фактот, што согласно условите на примирјето, руските војски биле повлечени од Србија, а во моментот на османлиското настапување во Србија главните сили на руската Молдавска армија се наоѓале главно во источна Влаш-

³⁰⁾ Перовиќ Р. Први српски устанак..., с. 268.

³¹⁾ Арсенијевиќ-Баталака Ј. Историја..., део 1, с. 259; Перуновиќ Б. Град Светозарево..., с. 97, сп. пак таму, с. 32, 81—82; истиот. Град Ваљево..., с. 17.

³²⁾ Веројатно се имаат предвид обидите на генерал Исаев за заземање на Кладово во јули 1809 г. и со тоа да ја олесни положбата на српските востаници (Борџевиќ М. Р. Србија..., ст. 268).

³³⁾ Сп.: Первое сербское восстание..., с. 418—419, 423—424, 427—429.

³⁴⁾ Борџевиќ М. Р. Србија..., с. 263—268.

³⁵⁾ История Югославии, т. I, с. 320; Борџевиќ М. Р. Србија..., с. 270.

ка, бидејќи главниот командант А. А. Прозорски настојувал главниот удар против османлиските сили да го зададе во долниот тек на Дунав, и со тоа да ја олесни положбата на Србија. Како што стои понатаму во записот, Караѓорѓе „бил присилен да се врати со војската од Русија (т.е. Рашка — Е. Н.) од Нови Пазар, од границите со Црна Гора, и веднаш да испрати посебна делегација кај главниот командант Прозорски, со известување за неуспехот и со молба за неодложно и непремено праќање помош, без која цела Србија неповратно ќе пропадне“. За соединување со Србите и за помош А. А. Прозорски му наредува на И. Исаев да го нападне Кладово, но оваа операција завршува со неуспех³⁶⁾. Согласно договорот со втората српска делегација испратена до Прозорски, по негова наредба, како што се вели натаму во записот, „бил испратен со дивизија рускиот генерал Марков (како велат, Србин по потекло), тој го минал Дунав, ги запалил приодите кон Рущук, оставил таму мала војска за задржување на Турците во тврдината, а самиот јурнал кон Небол и Карлово, во срцето на Турција, кон Румелија“³⁷⁾.

Во записот правилно се одбележува сложената положба на српските востаници во тој момент и важноста на руските воени операции за отстранување на опасноста надвисната над Србија: „Во тоа време Србија беше во крајна опасност, таа можеше да се смета речиси погубена, зашто не само што многу бројни Срби поради малодушност ја напуштија честа и татковината, туку од Белград побегнаа и рускиот дипломат Родофиникин и заедно со него митрополитот на Србија Леонтиј (фанариот). Но со споменатото движење на Русите Турците беа толку исплашени и избезумени што без запира бегаа и дење и ноќе назад; Србите ги гонеа и тука им се осветија за нивните пустошења. На тој начин, заврши 1809 година и од тој миг Србија можеше да се смета слободна и во свет сојуз и под вечно покровителство со Русија“³⁸⁾.

Авторите на записот подробно ги разгледуваат воените операции и руско-српската воена соработка во 1810 год. Како што се изнесува во записот, тогаш „видинскиот паша Ибрахим-Видинлија, кого лично Мула-паша го поставил на местото началник на војската, посакал да им се освети (на Србите — Е. Н.) за претрпениот пораз на Турците кај Штубика (и Милајница — Е. Н.), собра уште поголема војска од претходната, повика на помош уште четворица паши и со нив го мина Тимок. Бидејќи Турците по битката кај Штубика, кога зимото Србите

³⁶⁾ Вид. забелешка 32.

³⁷⁾ Сп. на прим.: ЦГВИА, ф. ВУА, д. 2875, ч. 2, л. 28.

³⁸⁾ История Югославии, т. I, с. 320; Борђевић М. Р. Србија..., с. 274—276, 283—285; Граѓа из земунских архива за историју Првог устанка. Београд 1961, кн. II, с. 260—261, 267—268 и сл., 328—329.

а Русите презедоа неуспешен напад на Кладово³⁹⁾, ги вратија под своја власт Неготин и цела Краина, така што видинскиот паша дојде до Прахово без отпор, запре таму, направи неколку окопи и ја зацврсти оваа староримска тврдина. Против нив Караѓорѓе веднаш ги испрати своите војводи Петар Добрињац, Вујица Смедеревац, Хајдук-Вељко Петровиќ, Танасије Чарапиќ и Иво Момировиќ, кои се приближија кон Бирза Паланка и тука наидоа на Турци, окопани во два рова. Србите веднаш стапија во битка и ги разурнаа рововите.⁴⁰⁾ Догледувајќи го тоа од спротивниот брег на Дунав, Русите и без да бидат повикани, им дошле на помош на Србите, заедно го опколиле Кладово, каде оставиле дел од единиците за набљудување, а потоа Србите се упатиле да ја заземат Бирза, а Русите настапиле на Прахово, каде и ги разбиле Турците, употребувајќи топови од двата брега на Дунав. По неколку дена Србите ја очистиле Бирза (Брза Паланка — Е. Н.) и се соединиле во Прахово со Русите⁴¹⁾, по што, како што се вели во записот, понекогаш доаѓало до одделни престрелки или помали битки со османлиските одреди.

Во еден од ваквите судири, соопштуваат С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ, „погина видниот српски војвода Танасије Чарапиќ роден и достоин брат на Васо Чарапиќ“, кој погина при заземањето на Белград (1806 г.); Т. Чарапиќ бил чичко на И. Чарапиќ⁴⁰⁾.

Понатаму во записот се дава детален опис на заедничките Руско-српски дејствија за одбивање на османлискиот напад на Србија. „По три дена од смртта на војводата Танасије во Прахово беше добиено писмо од Караѓорѓе на име на гроф Цукато⁴¹⁾, за тоа дека Рашид-паша и серскиот бег со 40-илјадна најсмела војска ненадејно навлегле во Србија и се пробиле до Крушевац еден дел од руската војска на помош. Тој барал најитно да се забрза токму затоа, што војската требало да ја мине речиси половици Србија и затоа било потребно навреме да пристигне за да удри. Поради тоа, веднаш како шеф на полкот бил определен грофот Орурк со својот полк, потоа баталјон пешадија и два ескадрони коњица, што тој имал право да ги држи крај себе под лична поманда, а исто така и два козачки ескадрони (донски). Така, тој веднаш се кренал со уште некои единици српска војска под команда на Хајдук-Вељко и минувајќи низ Србија, се обидел да ја освои тврдината Гургосовац, но без успех; оставајќи ја тврдината, се упатил кон Бања, која вед-

³⁹⁾ Сп. забел. 32.

⁴⁰⁾ Арсенијевић-Баталака Л. Историја..., део 2, с. 796—798; Михайловский-Данилевский А. И. Описание..., ч. 2, с. 7, 97—100; Ђорђевић М. Р. Србија..., с. 298—299. За В. Чарапиќ, види с. 40.

⁴¹⁾ Сп.: Михайловский-Данилевский А. И. Описание..., ч. 2, с. 101.

наш ја освоил со јуриш, при што погинале 39-мина Руси, освен Срби и ранети“ (како што е познато, Бања била освоена од единиците на Орурк на 4 (16) септември 1810 г. — Е. Н.)⁴²⁾.

„Оттаму гроф Орурк — продолжуваат во својот запис С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ — се упатил директно кон Јасика, која е спроти Крушевац, каде што се сретнал со Караѓорѓе; меѓутоа оваа помош на врховниот вожд му се сторила недоволна, та затоа тој во Прахово испратил наредба да дојде веднаш ополчението од Смедеревска и Грочанска нахија. Дознавајќи за смртта на војводата на оваа последна нахија, тој веднаш го испратил како нејзин војвода Илија Чарапиќ (т.е. еден од авторите на овој запис. — Е. Н.), постариот син на Васо Чарапиќ, кој го добил ова место не за своите заслуги, туку од почит кон доблеста на претците, и како 19-годишно момче за тоа немал неопходни знаење и способности“. Во тоа време, се вели во записот, Кладово се предало на руските единици, при што клучевите од таа тврдина им биле предадени на Србите. Со своите напади овие единици од Прахово непрестано ги вознемирувале Турците и кај нив го зголемиле стравот од кој беа обземени со паѓањето на Кладово, така што тие побегнале, при што биле гонети од Русите и Србите до самиот Неготин, каде им биле заробени два топа. Потоа Руско-српската коњица веднаш јурнала на Брегово, ги избркала сите Турци и ги натерала окопаните единици да избегаат. Овие руски единици останале на Тимок до зимата да ја чуваат српска Краина од страната на Видин“⁴³⁾.

Понатаму во записот се соопштува за операциите на руската единица под команда на гроф Орурк кај Варварин. Поточно, откако Орурк „пристигнал во Јасика, заедно со Караѓорѓе заметнал една битка со Турците, но убедувајќи се дека местоста во Јасика колку била погодна за србите, толку била неподгодна за редовна војска, та затоа му предложил на вождот да отстапат и да изберат порамно место; така тие минале на Темникското поле кон Варварин, каде дел од Србите ги зазеле низините крај Морава, а другиот се окопал во ровови. Грофот Орурк со кареите (каре. — Е. Н.) се разместил на сред поле, за на неговиот поглед и топовите да не им пречи ни даб, ниту грмушка, за неговиот напад да не биде неуспешен. Толку добро расположените Руси и Срби во текот на целата недела секој ден имаа со Турците жестоки битки; а посебно две генерални битки; Турците, кои имаа намера да ги разбијат кауриите (не-

⁴²⁾ Заземањето на Бања на 4 септември 1810 г. в. Михајловскиј-Далиевскиј А. И. Описанье... дел. 2 ст. 102: Арсенијевић-Баталака Л. Историја..., д. 2, с. 800—801.

⁴³⁾ Сп.: Арсенијевић-Баталака Л. Историја..., део 2, с. 798—799.

верниците) и да проникнат во Шумадија, кон Топола, претрпеа целосен пораз, беа натерани во бегство и прогонети како единиците што беа во Прахово. На тој начин овде заврши засекогаш борбата со тие смели Турци. Во овие борби, покрај Срби и покрај ранети, погинаа уште 200 Руси, паднаа за православната вера и за љубов кон Србите⁴⁴⁾.

По овој опис на борбите кај Јасика и Варварин на 7—8 (19—20) септември 1810 г. авторите на записот преминуваат на борбените операции на Дрина. Така, согласно записот, подоцна Караѓорѓе „со своите Срби се упатил кон Дрина, против Бошњациите, каде по него дошол и капетанот Никич со еден ескадрон козачки доброволци. Грофот Орурк, враќајќи се во Неготинска Краина во своите зимувалишта кон Дунав, по пат го зазел Гургусовац само со Руси и без најмала помош од Србите, а клучевите му ги предал на еден од српските старешини“⁴⁵⁾.

За време воените операции на Дрина, се вели во записот, се истакнал споменатиот капетан Никич, кој „со својот одред често му правел конвој на врховниот вожд. Еднаш, спуштајќи се по брегот низ Дрина, капетан Никич бил ранет во лактот, куршумот останал во него, но храбриот капетан не давајќи внимание на раната земал учество во главната битка на Тичарско поле крај Лозница, која траела два дена, и дури потоа почнал да се лекува. Кога и овде Турците успешно, со божја помош, наполно беа разбиени од Србите, тогаш вождот со своите војски се вратил во зимувалиштата, и така завршија операциите и во 1810 г.“.

Понатаму во записот се зборува за Руско-српската воена соработка во 1811 година. Имено, во февруари истата година во Белград пристигнал „шефот Бала со својот Нејшлотски полк, од каде еден баталјон испратил кај Шабац. Овој полк и баталјон останале во овие места една година и пет месеци без воени операции, со исклучок на еден баталјон, кој бил со Караѓорѓе до Горња Громада и се вратил оттаму без борба зашто немаше со кого да се бори“⁴⁶⁾. Во овој изворник далеку подетално се опишани воените операции на источната граница на Србија.

„Истото лето и по доаѓањето во Горња Грамада вождот ги испратил од Бања кон гроф Орурк под негова команда и на помош на Русите своите војводи Хајдук-Велько, Илија Чарапиќ и Рајца Бикотинац, кои го нашле грофот крај Тимок кај Бре-

⁴⁴⁾ Исто, с. 801—804; Михайловский-Данилевский А. И. Описание..., ч. 2, с. 103—106.

⁴⁵⁾ За заземањето на Гургусовац, сп.: Михајловский-Данилевский А. И. Описание... ч. 2, стр. 107—108.

⁴⁶⁾ За борбите кај Лозница на 17—18 октомври 1810 и за Никиќ сп.: Арсенијевиќ-Баталака Ј. Историја део 2, стр. 821, 828.

⁴⁷⁾ Исто, с. 835; Борѓевић М. Р. Србија..., с. 305; Михайловский-Данилевский А. И. Описание..., ч. 2, с. 241.

гово. Оттука руската и српската коњица катадневно ја минувала границатаа и непрекинатата ги вознемирувала Турците. Кон крајот на октомври грофот Орурк со сите свои и српски единици што беа со него се упатил кон Видинско поле каде го пресретнале 10-илјади делии (војници, — Е. Н.). Поставувајќи ја целата своја пешадија во едно каре, измешувајќи ги напола со Србите, така, што крај еден Рус од двете страни имало по еден Србин, а крај овие по еден Рус, тој им наредил на Србите да пукаат слободно, а на руските војници на негова наредба и во таков поредок тргнал кон Видин. Кога се приближиле на топовски истрел и јурнатите делии ја окружиле руската и српската коњица, како и само Каре и ги притиснаа толку, што доаѓаше до борба гради-вгради (до заби и коси), тогаш гроф Орурк како некогаш непобедивиот Суворов, одненадеж го описа непријателот со картеч, од што непријателот, наспроти огнот од тврдината, паѓаше поснопица во текот на целиот ден и беше до глава разбиен. По ова гроф Орурк можеше да влезе и во самата тврдина ако таа не беше толку силно наоружана со артилерија и ако тој имаше малку повеќе војска. Оваа битка одвај заврши пола час пред ноќ и тогаш турците, распрскани од картечот, бараа спас во ровот околу тврдината и во сидините; при ова беа убиени околу 2000 Турци, а Руси и Срби не повеќе од 40 души, иако руско-српската војска немаше повеќе од 3.200 души со 4 руски и 3 српски топа, чија стрелба беше мошне прецизна и моќна; Турците не изнесоа на бојно поле ниеден топ, надевајќи се на својата многубројност — речиси десет пати беа повеќе од Русите и Србите — и на пргавоста своја во коњички битки“, при што авторите на записот (веројатно С. Милутиновиќ) овде сметале за потребно да ја наведат српската поговорка: „без јавач нема мајсторство, а без мајсторство нема и јавачи“⁴⁸⁾.

По оваа битка, соопштува записот, Орурк „наредил на тоа место да се испука по еден истрел од секое оружје“ како знак на победата, а потоа „грофот — јунак напладне со сите свои тргна кон Флорентин (на Дунав), на нокевање, од каде по четири дена го преминал Тимок и се вратил во Неготин. Тука Русите останаа на зимување, а заедно со нив и Хајдук-Велько, назначен за војвода на Краина, а другите српски војводи се вратиле дома на зимување. Од тој момент Русите не преземале никакви борбени дејствија во Србија до нивното враќање во Русија по заклучувањето мир со Портата во 1810 год. во Букурешт“⁴⁹⁾.

⁴⁸⁾ Арсенијевић-Баталака Ј. Историја..., део 2, с. 901—902; Борбевић М. Р. Србија..., с. 313; сп. го описот на акциите на корпусот на генералот Зас (ЦГВИА, ф. ВУА, д. 2887, л. 223).

⁴⁹⁾ Сп., на пример: Михайловский-Даниловский А. И. Описание..., ч. 2, с. 241; Достян И. С. Россия..., с. 72—73,

Паѓа в очи, дека авторите на записот не се ограничуваат само на заедничките Руско-српски воени операции, туку соопштуваат и за плановите за јадранската експедиција во 1812 г. насочени против Франција (како што е познато, и против Англија)⁵⁰). Во записот исто така се зборува за конкретните акции, што летото 1812 г. се преземале во таа насока, како и за веројатното учество на српските војски во походот: „Во случај на војна со Бонапарта на сите точки во Србија беа праќани различни резерви намирници, толку колку можеа да се соберат во изобилство за изведуваче на походот низ Србија, Босна, Боко (Бока Которска — Е. Н.), Далмација и Италија против французите, и сето тоа Русија го преземаше за да ја прикрие и заштити кутрата и несреќна Австриска монархија, доколку таа стапи во сојуз со Русија; а доколку таа не ќе посака или не ќе смее тоа да го стори, тогаш и во таков случај Русија имаше предвид не само да изведе диверзија со било какво содејство на српскиот народ за да ја засолни, присили, ослободи и да ја привлече кон себе во сојуз, слично на тоа како подоцна Русија стори за крајно разорената Прусија, туку и без тоа на веќе полумртва Австрија да ѝ го врати нејзиното речиси згаснато политичко битие, да и го оживи и зголеми, како и Прусија, во иста мерка, во каква тоа е вистинито, благоразумно и општокорисно и за сета останата Европа, а посебно за сите славјани, како руски, така и вонруски славјани, зашто брат за брата моќно стои и сè кон добро целат, како што и Немците за себе стојат“, но, забележуваат авторите на записот, „речиси секогаш потпирајќи се врз славјански раменици (плеќи)“. Затоа, согласно планот за овој поход во летото 1812 г. „одново преминуваат во Србија три руски полкови пешадија и еден козачки⁵¹). Тоа беше претеча на уште поголемо пријателство и сојуз со Србите. Задржувајќи се неколку месеци во Полјаница без секаква намера, оваа војска со или без намера, а најмногу за обезбедување на заклучениот мир со Портата, истото лето се врати во Русија и сите намери и подготовки на русите за Србија и за соплеменските народи се уриваа⁵²), та сите тие, освен еден руски дипломат (Ф. И. Недоби — Е. Н.) — ја напуштија Србија и се упатија во одбрана на татковината против Бонапарта“, кој како се подвлекува во записот, ги повлече по себе „речиси сите народи од Европа (освен Англичаните и Србите!)“.

Понатаму следува расказот за мисијата на Ивелиќ. „По заклучувањето на Букурешкиот мир во Србија беше испратен рускиот сенатор гроф Марко Ивелиќ (по потекло Србин од Ко-

⁵⁰) Достян И. С. Росиня..., с. 75, 77.

⁵¹) За доаѓањето на корпусот на О. К. Орурк види исто стр. 77.

⁵²) Исто, с. 77—78.

торското приморје, од г. Рисан), за да му ја објасни на српскиот народ причината за враќање на руските војски (од Србија — Е. Н.), која толку предано се жртвуваше себеси во полза на Русија. Овојпат Србите, наспроти опасноста што им се закануваше во услови кога беа оставени сами против сите сили на Турската империја, составија адреса (завет) со следнава содржина: „Србија и народот српски, памтејќи ги безбројните благочинства на Русија кон нив, со ова се заветуваат и се обврзуваат пред истоверната и истоплеменска Русија и во иднина и во сите векови дека ќе останат верни и приврзани, и никогаш и со ништо нема да ја изневерат како што досега тоа беше докажувано и со збор, и со дело, и со вера—секогаш и во секој случај“. Оваа адреса, потпишана и потврдена со печатите на сите војводи, сите советници, сите старатели и лично од врховниот вожд и господар на Србија, во целосна смисла непосредна и беспримерна, во манастирот Вратевшница на 16 (28) август 1812 година, му беше врачена на гроф Ивелиќ, кој се врати со неа во Петербург кај императорот Александар и лично му ја предаде⁽⁵³⁾.

Во завршниот дел на овој запис неговите автори се запираат врз еден документ од историјата на руско-српските врски од тоа време, кој по нивно мислење се чува во семејството на Караѓорѓе. „Во 1813 година кон крајот на месец јануари дојде од С. — Петербург, испратен од императорот Александар, од него назначениот Симеон Орловиќ (по потекло Србин од Хрватска, град Лика) со своерачно писмо на неговото величество на име вождот и господарот на Србија Караѓорѓе, со следнава содржина: „Љубезен брате Георги Петровиќ. Бескрајно жалам, што Русија денес е присилена да ја остави Србија и со сите сили да се сврти против Бонапарта и да се спасува себеси, но дај боже Русија да се спаси и да остане цела. Србија таа нема да ја остави, иако Србија над очекувањата настрада, но Русија ќе ја избави неа и ќе ја востанови и подобра, одошто беше. Александар“⁽⁵⁴⁾.

По својата содржина кон овој запис на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ близок е анонимниот и недатиран „Краток опис на походот на корпусот на генерал—лајтнант Зас во Мала Валахија во 1811 година“⁽⁵⁵⁾, кој содржи извесни сведоштва за руско-српското борбено пријателство од тоа време, а кое му припаѓа на перото на некој руски офицер или воен историчар.

⁵³⁾ За мисијата на М. Ивелиќ види Борѓевиќ М. Р. Србија ст. 322—323; Арсенијевић-Баталака Ј. Историја д. 2 стр. 933—939, 949—951.

⁵⁴⁾ Достян И. С. Россия... I, с. 90—91.

⁵⁵⁾ ЦГВИА, ф. ВУА д. 2887, л. 215—217 об. 218—227 об. За составувањето слични записи, описи, огледи и други материјали за историјата на руско-турската војна 1806—1812 г. види: Достян И. С. Русская общественная мысль и балканские народы: От Радицева до декабристов. М., 1980, стр. 191—203.

Меѓу другото во овој анонимен запис на почетокот накратко се зборува за операциите на генерал—мајорот О. К. Орурк, кој влегувал во составот на корпусот на генерал Засс: „Во Србија се наоѓаше г(енерал—)м(ајор) гроф Орурк, кој имаше 6 пешадиски баталјони, еден коњички и еден козачки полк. 2 баталјона од овој состав беа во Белград, а останатите логоруваа во близината на Неготин“⁵⁶). На крајот на записот се зборува за положбата на српските востаници во 1811 г. и за учеството на руските единици во воените операции во тоа време.

Карактеристично е, се вели во записот, дека „Србите обично очекуваат непријателски напади од две страни — од исток и југ, каде границата е по Тимок и Морава и каде што минатите години беа преземани напади против нив од Турците од Видин и Ниса (Ниш. — Е. Н.) и дел Албанци; од запад — каде границата оди по реката Дрина од босанскиот паша. Од правецот на Тимок тие оваа година беа безбедни зашто сите турски сили беа зафатени околу Видин, водени од залудната надеж да се пробијат во Влашка. Врвотниот вожд на српскиот народ Караѓорѓе, имаше начин да собере поголеми сили и да се брани со успех на Дунав (грешка, треба: на Дрина — Е. Н.) против Босанците, кои згора не им се толку страшни на Србите, како Албанците и видинските единици, кои се навикнати на оружје во текот на непрекинатите меѓусебни војни во Бугарија од времето на Пасван—Оглу. Во почетокот на октомври Турците, лоцирани околу Дрина, по некои неважни судири, се разотидоа по куќите, и Караѓорѓе, одбивајќи го потоа заедно со еден руски баталјон (од Нејшлотскиот полк) нападот на Нишкиот паша против српските села околу, тврдините Бан и Кургузовци, ја распушти својата војска по куќи и така кај нив завршија походите во 1811 година“⁵⁷).

Во записот се изнесуваат податоци за помошта на руските борци на српските востаници во текот на 1808 и 1810 година. Анонимниот автор укажува дека „генерал—мајорот Исаев во 1808 г. и генерал—мајорот гроф Орурк во 1810 г. со брзината и решителноста на акциите многу придонеле во полза на српскиот народ и во освојувањето на турските тврдини во и по границите на Србија, ѝ обезбедија независност и при најмала од нас помош, зашто војната на Русија не им дозволува на Турците сите свои сили да ги насочат кон една точка. Мошне е жално што подвизите на Русите во Србија се малку познати“. Одбележувајќи ја во врска со ова ползата од „запознавањето на воените подвизи“ воопшто, за тоа дека е потребно за воспитување воена смелост, авторот воскликнува: „Татковината наша ќе се гордее со своите синови, дознавајќи како Исаев со еден баталјон од Олоњецкиот полк и со еден коза-

⁵⁶) ЦГВИА, ф. ВУА, д. 2887, л. 216 об.

⁵⁷) Сп. со записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ.

чки баталјон со гордост, достоина за вистинскиот руски воин“ успеал да ја покаже предноста на регуларната војска и „предлагајќи веднаш да се нападне силно укрепениот турски логор, бестрашно пред нив (Србите, — Е. Н.) со бајонетите се втурна во него“. За радоста на Србите по оваа победа, пишува авторот, најдобро може да се суди по овој факт: „Кога Караѓорѓе сега се среќава каде—годе со руските војски, тој секогаш прашува дали се тука неговите браќа (така тој го нарекува овој баталјон), и божем се тука, тој веднаш им приоѓа на војниците, ги бакнува и зборува со нив за Исаев и за тоа славно дело“⁵⁸⁾.

Во анонимниот запис исто така се зборува и за акциите на руските одреди кај Варварин и Бања. „Во 1810 година генерал—мајорот гроф Орурк докажа, дека тој е достоин да го земе местото на храбриот Исаев (за жал, во истата година тој умре од треска), кога доби известување дека Караѓорѓе кај местото Варвариси е нападна од сите турски сили и дека бара помош. Најблискиот пат што водеше натаму во таа планинска земја минуваше низ тврдината Бања, но во неа беше разместен силен турски гарнизон; а грофот Орурк имаше на располагање само еден полк пешадија (Ладошкиот) и леб само за два дена. Друг ќе го смета за доволна причина (тоа. — Е. Н.), да се врати назад и, обезбедувајќи си храна, да побара друг пат; но така не се заслужува ни името на рускиот генерал, ниту славата на покојниот Исаев. Наспроти бројот на потчинетите, но уверен во нивната бестрашност, гроф Орурк тргна на Бања, ја освои со јуриш, иако со големи загуби, ја предаде освојената тврдина в раце на дојдените по него Срби и, земајќи колку треба од тука најдените турски резерви, тргна вториот ден кон Варвариса. Соединувајќи се со Србите тој одби два напади на 20-илјадната турска војска и ги натера до повлекување од српската граница. Враќајќи се назад за да се соедини со генерал—лајтнантот Засс, тој мина по уште еден друг пат, и, добивајќи курс, ја нападна и со решавачка поддршка од револверска далечина на сета своја артилерија набрзо освои уште една турска тврдина — Кургузовци“ (Гургусовац)⁵⁹⁾.

На тој начин, погоре претставените записи во извесна мерка го прошируваат постојниот научен фонд од материјали за заедничките руско-српски операции во периодот на Првото српско востание (1804—1813). Собирањето на материјалите дава основа да судиме за руско-српската научна соработка во областа на изучувањето на историјата на Србија во почетокот на XIX век. Во собирањето сведоштва учествува и познатиот

⁵⁸⁾ Се има предвид битката кај Малајница во 1807 г. Сп. со записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ, а исто така: ЦГВИА, ф. ВУА, д. 2875, ч. 1, л. 84.

⁵⁹⁾ Сп. со текстот од записот на С. Милутиновиќ и И. Чарапиќ, а исто така со записот на М. Миличевиќ „Битката кај Јасика и Варварин во 1810 г.“ (Перовиќ Р. Прилози... с. 136—137).

српски писател С. Милутиновиќ—Сарајлија. Овие извори, помагајќи за уточнување на определени детали на воените операции од тоа време, придонесуваат за натамошно продлабочување на анализата на Првото српско востание и за воената руско-српска соработка во почетокот на XIX век.

(Превел од руски јазик

Чедо ЦВЕТАНОВСКИ)

Evgenij P. NAUMOV

NOTES ABOUT THE RUSSIAN ASSISTANCE TO SERBIAN UPRISERS BETWEEN 1804 AND 1813

S u m m a r y

In the Soviet and Yugoslav archives there are still unknown or not known testimonies which represent for the scientific workers a great interest not only in study the course of the First Serbian Uprising, but also for study of the Russian and Serbian relations in the XIX century.

This contribution concerns the forms of the Russian and Serbian scientific collaboration at the beginning of the 40-thies of the last century, which resulted in collection of documents about the history of the First Serbian Uprising, and especially about the military assistance between 1806 and 1812 as well as the publication of a part of these documents. At first it concerns collection of the memoirs in 1841 in the Serbian Principality, especially for the Russian and Serbian military friendship of that time, which used to carry out in accordance with the attention of the Russian Academy of Sciences. This wanted to help in enriching the factography for a detailed description of the Russian and Turkish war between 1806 and 1812. There is no doubt that all preserved notes collected in 1841 represent important sources. The notes that the author has taken into consideration enlarge the existing scientific holding of documents about the mutual Russian and Turkish operations during the period of the First Serbian Uprising (1804—1813). Moreover, in the collection of these testimonies also took part the well-known Serbian writer S. Milutinović—Sarajlija. Generally speaking, the collected notes enable to get to know some details from the military operations of the First Serbian Uprising as well as to find out something more about the Russian and Serbian military collaboration.